

תוכן

1	מבוא
1	חלק ראשון: שלושת מעגלי האפליה של נשים ערביות
1	החברה הערבית כללי - גורמי אפליה בתעסוקה
3	פערי מגדר בשוק התעסוקה
4	פערים שמקורם בדת ותרבות
5	חלק שני: מעמדן של הנשים הערביות בשוק התעסוקה
5	סטטיסטיקה
5	הסיבות לשעור השתתפות נמוך של נשים ערביות השוק התעסוקה
6	חסמים להשתלבותן של נשים ערביות בשוק התעסוקה
6	חסמים חיצוניים
7	חסמים שמקורם במאפייני הנשים
8	חסמים שמקורם בנורמות חברתיות ותרבותיות
8	חלק שלישי: פתרונות שונים לשילוב הנשים הערביות בשוק התעסוקה
8	חקיקה
10	תוכניות ממשלתיות לקידום התעסוקה
11	סיכום ומסקנות
12	מקורות

מבוא

נשים מהמגזר הערבי, הרוצות להשתלב בעבודה בשוק הישראלי, חשופות לאפליה משלושה סוגים: אפליה על רקע אתני (ערבים – ישראלים), אפליה על רקע מגדרי (נשים – גברים) ואפליה על רקע דתי (מוסלמי – יהודי).

התופעה לפיה השתתפותם של קבוצות מיעוט בעולם התעסוקה, נמוכה בהרבה מהשתתפותם של קבוצות הרוב היא תופעה כלל עולמית המוכחת סטטיסטית. אפליה על רקע אתני או על רקע של גזע משותפת גם לגברים וגם לנשים בני קבוצת המיעוט. הנשים בנות אותה קבוצה אתנית חוות בנוסף לאפליה האתנית אפליה מגדרית.¹

כאשר דנים במצב התעסוקה של הנשים הערביות בישראל, הרי ביחס לשיוך האתני של הקבוצה, יש חשיבות לפרמטר נוסף, והיא העובדה, כי קבוצה אתנית זו שונה וייחודית ממצבם של יתר קבוצות המיעוטים בעולם. המיעוט הערבי בארץ אינו קבוצת מהגרים, כמו רוב הקבוצות המוסלמיות במערב, אלא, מיעוט ילידי במדינת רוב יהודית. לא מדובר במהגרים, אלא, באוכלוסייה שמדינת ישראל נכפתה עליהם.²

איתור הגורמים והסיבות לאפליית קבוצה אתנית הן לא תמיד ברורות וחד משמעיות. כך למשל תיאורית ההון האנושי רואה בנושא ההשכלה פרמטר המנבא שעורי תעסוקה. אך במציאות משוואה זו לא תמיד נכונה. למשל למרות ששעור ההשכלה הגבוהה של נשים ערביות – מוסלמיות בארה"ב ובבריטניה, גבוה משעור זה בקרב קבוצות המיעוט האחרות, הרי שיעור השתתפותן של אותן נשים בשוק התעסוקה הוא נמוך יותר. המחקר מסביר תופעה זו בכך, שבמשפחה המוסלמית המסורתית נתפסת השכלת האם ככלי לקידום הסוציאליזציה התרבותית של הילדים, ולא ככלי להשתתפות בשוק התעסוקה. המשפחה הערבית תופסת את השכלת האישה כמשאב משפחתי קולקטיבי, שיש להשקיעו בבית, וככלי לשימור הזהות האתנית למול ערכי התרבות המערבית, שנועד להגן על המשפחה הערבית-מוסלמית מ"התמערבות".³

עבודה זו תדון במעמדן של הנשים הערביות בשוק העבודה בישראל. כאמור, פוטנציאל ההשתלבות של האישה הערבייה בשוק העבודה מושפע מהשתייכותה לשלושה מעגלי האפליה שפורטו לעיל. לא ניתן לנתק את הנשים הערביות מסביבתן, ולכן יעסוק החלק הראשון של העבודה בשלושת מעגלי האפליה המקיפות את הנשים הערביות. החלק השני של העבודה יעסוק במעמדן של הנשים הערביות בשוק התעסוקה בישראל, ובין היתר ינסה למפות את החסמים המונעים את השתתפותן בשוק התעסוקה. החלק השלישי של העבודה יבחן פתרונות שונים לשילוב הנשים הערביות בשוק העבודה. המסקנה העולה בפרק זה היא כי שילובן של הנשים הערביות בשוק העבודה אינו יכול להיות מנותק מפתרון בעיות הכלכלה והתעסוקה של המיעוט הערבי, והיא צריכה להיות חלק מתוכנית על אסטרטגית.

¹ סראב אבורביעה-קווידר "הבניית אי השוויון בקרב נשים ערביות – בדוויית בשוק התעסוקה" בתוך הבדואים בנגב אתגר אסטרטגי לישראל 18 (2013)

² שם, עמ' 20

³ שם, שם

חלק ראשון: שלושת מעגלי האפליה של נשים ערביות

החברה הערבית כללי - גורמי אפליה בתעסוקה

למרות שהמגזר הערבי בישראל מהווה כ-21% מתושבי המדינה, ולכאורה חל על מגזר זה עקרון השוויון למגזר היהודי, קיימים פערים בכל תחומי החיים בין המגזר הנ"ל לבין המגזר היהודי, שמקורם בחסמים שונים כמו היעדר הזדמנויות שוות, מחסור בתשתיות ראויות, חסמי כניסה להון, וכן חסמים הקשורים לתרבות המגזר הערבי.

האוכלוסייה הערבית בישראל היא אוכלוסייה בעלת שיעור גבוה של עוני. זו אוכלוסייה המהווה מיעוט לאומי על רקע מצב פוליטי מורכב, המצריך התמודדות הן עם בעיות אינטגרציה בחברת הרוב, והן עם סביבה שלעיתים היא דוחה ועוינת. החברה הנ"ל מורכבת מתת-קבוצות בעלות מאפיינים שונים. המוסלמים המהווים את הרוב, הנוצרים והדרוזים. האוכלוסייה הנוצרית נחשבת לבעלת סטטוס סוציו-אקונומי גבוה יותר, כאשר 65% ממנה מתגוררת בערים, ועברה תהליך מודרניזציה שבא לידי ביטוי ברמת פריון נמוכה יותר, גיל נישואין גבוה יותר, רמת השכלה גבוהה יותר, שיעורי תעסוקה גבוהים יותר של נשים וגברים ובהכנסה גבוהה יותר.

החברה הערבית המסורתית בישראל עוברת תהליך של "מודרניזציה סלקטיבית". בתהליך זה, המיעוט האתני, המאופיין כחברה מסורתית, מאמץ ומטמיע חלק מן הערכים של אוכלוסיית הרוב, ובה בעת משמר חלקים מן הערכים ומן הנורמות של המסורת. למרות שהאזרח הערבי נחשף לתהליכי מודרניזציה ועלייה ברמת החיים, הרי עדיין בא לידי ביטוי הכוח הקולקטיבי החמולתי, וצריכת השירותים הקהילתיים, התרבותיים והחברתיים המבטאים שמרנות ומסורתיות.⁴

את המציאות הכלכלית של המגזר הערבי ניתן לאפיין תוך הגדרת חמישה רכיבים. הרכיב הראשון: שיעור השתתפות נמוך בכוח העבודה, ובנוסף פער בין האוכלוסייה היהודית והערבית ביחס לתחומי העיסוק. החברה הערבית מתאפיינת בעיקר במשלחי יד מסורתיים, פיזיים בעיקרם, הנמצאים בדרגות שכר נמוכות. הדבר גורר אחריו פער משמעותי בשכר השעתי.

הרכיב השני הוא מגזר עסקי בלתי מפותח — המגזר העסקי הערבי מורכב מעסקים וחברות קטנות, שעיסוקם בעיקר במסחר ובבינוי.

הרכיב השלישי הוא רמת חינוך נמוכה בהשוואה לאוכלוסייה היהודית, הן במספר שנות החינוך והן במספר האקדמאים ביחס לאוכלוסייה. בנוסף, תחומי הלימוד האקדמיים הם מצומצמים ומתרכזים בעיקר ברוקחות וחינוך.

הרכיב הרביעי הוא תשתיות בלתי מפותחות ועוני מתרחב — מרבית האוכלוסייה הערבית מתגוררת ביישובים עירוניים המאופיינים בתשתיות כלכליות ופיזיות לא מפותחות, והמאופיינות במצב חברתי

⁴ נוהד עלי "אלימות ופשעה בחברה הערבית בישראל: "קונספירציה ממסדית" או "פשעה תרבותי" (2014)